

A FERENCES LELKISÉG HATÁSA AZ ÚJKORI KÖZÉP-EURÓPA TÖRTÉNETÉRE ÉS KULTÚRÁJÁRA

2.

Szerkesztette:

ŐZE SÁNDOR

és

MEDGYESY-SCHMIKLI NORBERT

PPKE BTK – METEM
PILISCSABA – BUDAPEST
2005

A Piliscsabán 2002. október 14–16. között megtartott nemzetközi
tudományos konferencia tanulmányai

Kiadja:

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar
Új- és Legújabbkori Történeti Tanszéke
Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség

Felelős kiadó:

Fröhlich Ida – Várszegi Asztrik

A kötet megjelenését támogatta:

Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány
Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Magyar Ferences Rendtartomány

Pázmány Alapítvány

Szent Domonkos Rend Magyar Tartományfőnöksége
Szűz Máriáról nevezett Magyar Ferences Rendtartomány

A rezümét fordította:

Karáth Tamás

© A kötet szerkesztői

Borító:

A Szeged-alsóvárosi ferences templom Napbaöltözött Asszony kegyképe. (*Jordánszky Elek: Magyarországban, 's az ahoz tartozó Részekben lévő boldogságos Szűz Mária kegyelem' Képeinek rövid leírása. Belső örökösének betűivel, Posenban, 1836.*)

HU ISSN 1786-8785
ISBN 963 9206 01 6 ö
ISBN 963 9206 03 2

Nyomdai előkészítés:
Sigillum 2000 Bt., Szeged
Nyomás és kötés:
Juhász Nyomda, Szeged

TARTALOM

1. KÖTET

BARSI Balázs OFM: Előszó 15

ŐZE Sándor – MEDGYESY-SCHMIKLI Norbert: Bevezetés 17

FERENCES REND- ÉS KOLOSTORTÖRTÉNET

VÁRNAI Jakab OFM: A ferences források és a történelem 23
Franciscan Sources and History

Wanda STĘPNIAK-MINCZEWA: Hagyomány és jelenkor a ferences rendben –
a ferences terminológia kidolgozásának szükségességéről 28
*Tradition and Present in the Franciscan Order: On the Need
of Elaborating a Franciscan Terminology*

Zdzislaw KIJAS OFM Conv.: Szent Bonaventura – az Eucharisztia
szentségének tanítója 44
Saint Bonaventure: The Preacher of the Sacrament of the Eucharist

VARGA Imre Kapisztrán OFM: Rendtörténetírás belülről – a középkori
ferences rendtörténeti kutatás új perspektívái 54
*Franciscan Historiography from Inside: New Perspectives in the Research
of Medieval Franciscan Historiography*

DEÁK Viktória Hedvig OP: A ferences és a domonkos lelkiség
összehasonlítása a korai rendtörténet alapján 63
*Franciscan and Dominican Spirituality: a Comparison Based on the Early
History of the Two Orders*

Petr HLAVÁČEK: A csehországi obszerváns ferencesek a középkor végén . . . 78
The Franciscan Observants of Bohemia at the End of the Middle Ages

GALAMB György: A magyarországi és a moldvai eretnekek a XV. századi
ferences források tükrében 96
*Hungarian and Moldavian Heretics in the Mirror of 15th Century
Franciscan Sources*

F. ROMHÁNYI Beatrix: Ferencesek a késő középkori Magyarországon	116
<i>Franciscans in Late Medieval Hungary</i>	
BODOR Imre: A gyöngyösi ferences rendház előkerült pecsétnyomó-gyűjteménye.	123
<i>The Seal Collection of the Franciscan House of Gyöngyös Recently Rediscovered</i>	
KORÁNYI András: Egy XVI. századi ferences beginszabályzat.	130
<i>A 16th Century Rule for Beguines</i>	
Johannes FREYER OFM: A ferences teológia befolyása a reformációra. Recepció és elutasítás között.	143
<i>The Influence of Franciscan Theology on the Reformation. Between Reception and Rejection</i>	
ŐZE Sándor: A ferencesek és a reformáció kapcsolata a XVI. századi Magyarországon	157
<i>Connections between Franciscans and the Reformation in the 16th Century</i>	
Henryk GAPSKI: „Orbis franciscanus” Kelet-Közép-Európában az újkorban (XVI–XVIII. század).	176
<i>The “Orbis Franciscanus” in Eastern Central Europe in the Modern Age</i>	
TÓTH István György: Ferences püspökök a magyarországi és erdélyi missziókban (XVI–XVII. század)	184
<i>Franciscan Bishops in Hungarian and Transylvanian Missions of the 16th and 17th Centuries</i>	
FÁY Zoltán: Egy kevésbé ismert forráscsoport a ferencesek hódoltságkori történetéhez: szalvatoriánus tabulák a XVII. századból	193
<i>The 17th Century History of the Salvatorian Province in the Mirror of Its Tabulae</i>	
SILL Aba Ferenc OFM: A marianus rendtartomány kolostorainak újjáépítése és benépesítése a katolikus restauráció idején	202
<i>The Reconstruction and Re-Population of the Convents of the Marian Province during the Catholic Renewal</i>	
MEZEI Zsolt: A pápai ferencesek története a XV–XVIII. században	216
<i>The History of the Franciscans of Pápa in the 15th–18th Centuries</i>	
PUSKELY Mária: Mozaikok a németújvári ferences kolostor történetéből	227
<i>Mosaics from the History of the Franciscan House of Németújvár (Güssing)</i>	

- MAGYAR István Lénárd: A „Körösbányai kézirat” a XVIII. századból 236
The Manuscript of Körösbánya from the 18th Century
- MEDGYESY-SCHMIKLI Norbert: A mikházi kolostor missziós munkája
 1766–1785 között – eddig ismeretlen forrás alapján. 240
*The Missionary Activity of the Franciscan House of Mikháza between
 1766–1785 on the Basis of a Source Discovered Recently*
- KÉRCSI Renáta: Kapucinusok Máriabesnyőn. 258
Capuchins in Máriabesnyő
- BÁRTH Dániel: Ördögűző Rókus testvér. Képek egy XVIII. századi zombori
 ferences életéből 271
*The Exorcist Frater Rókus: Scenes from the Life of a 18th Century
 Franciscan of Zombor*
- BEKE Margit: A budai Erzsébet-apácák megtelepedése és életük 1785-től . . . 288
The Life of the Elisabethinnen of Buda and their History from 1785
- KISS Tamás: Adatok a Győr egyházmegyei Remete Szent Antal
 Kongregáció történetéhez 295
*Contribution to the History of the Congregation of St. Anthony in
 the Diocese of Győr*
- HORVÁTH József: Végredeletli adalékok a győri ferencesek kora újkori
 népszerűségéhez 309
*Wills Attesting the Popularity of the Franciscans of Győr in the Early
 Modern Period*
- DÉNESI Tamás: Ferences harmadrendi remeték a veszprémi
 egyházmegyében a XVIII. században 323
*Hermits of Saint Francis' Tertiary Order in the Diocese of Veszprém
 in the 18th Century*
- ZAKAR Péter: A magyar szabadság vértanúja: Gasparich Kilit 340
A Martyr of the Hungarian War of Independence: Kilit Gasparich
- ILLÉS Pál Attila: Ferencesek lelkipásztori működése az esztergomi
 főegyházmegyében a XIX. század közepén 354
*The Pastoral Care of the Franciscans in the Diocese of Esztergom at the
 Beginning of the 19th Century*

- OROSZ András Lóránt OFM: A ferencesek Leó-féle uniójának jogtörténeti elemzése az osztrák–magyar Kapisztrán Szent János Provinciában (1897–1899) 364
A Legal Historical Analysis of the Leonine Union of the Friars Minor in the Austro–Hungarian Province of St. John of Capistrano (1897–99)
- SARNYAI Csaba Máté: Forradalmak után, konszolidáció előtt: katolikus autonómiakoncepció egy fővárosi ferences plébániáról 1920-ból. 375
After Revolutions – Before the Consolidation: A Catholic Conception of Autonomy of a Franciscan Parish in Budapest from 1920
- R. VÁRKONYI Ágnes: Egy ferences plébánia alapítása a XX. században . . . 383
The Establishment of a Franciscan Parish in the 20th Century
- SZABÓ Csaba: Majsai János Mór (1891–1987) és a Magyar Szentföld (1937–1951–...) 401
János Mór Majsai (1891–1987) and the Hungarian Holy Land (1937–1951–...)
- KISS Mária: A Szent Ferenc-rendi Szegénygondozó Nővérek Szombathelyen 415
Franciscan District-Visitor Sisters in Szombathely
- HÁMORI Péter: Az „Egri Norma”. A 75 éve alapított Ferences Szegénygondozó Nővérek Rendjének története 422
The Franciscan District-Visitor Sisters
- KÁLMÁN Péter Peregrin OFM: Két front között. A Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány helyzete az 1944–48 közötti időszakban 438
Between Two Fires: The Situation of the Franciscan Province St. John of Capistrano in the Period of 1944–48
- Andrzej GRAJEWSKI: A Lengyel Népköztársaság szerzetesrendekkel szembeni politikája 1945–56 között 449
The Policy of the Polish People’s Democracy toward the Religious Orders Between 1945–56
- CZENE-POLGÁR Viktória: Egyházpolitika az 1950-es években. Kriszten Ferenc Rafael OFM és az újhatvani tüntetés. 460
Ecclesiastical Politics in the 1950s. Ferenc Rafael Kriszten and the Demonstration in Újhatvan

BANK Barbara: „Vallásos érzülete jogalapot képez internálására” – avagy a hatvani ferencesek és lakosok megpróbáltatásai	469
<i>“His Religious Feelings Give a Legal Basis for Internment”</i> <i>The Hardships of the Franciscans and of the Inhabitants of Hatvan</i>	
SOÓS Viktor Attila: A nyugati határ menti ferences kolostorok feloszlatása 1950-ben. Nagykanizsa, Kiskanizsa, Szombathely, Zalaegerszeg	479
<i>The Dissolution of the Franciscan Houses along the Western Border of Hungary in 1950: The Case of Nagykanizsa, Kiskanizsa, Szombathely and Zalaegerszeg)</i>	
BARTALIS János OFM: Az erdélyi ferencesek szenvedései a kommunizmus idején	492
<i>The Sufferings of the Franciscans of Transylvania in the Period of Communism</i>	
CSESZKA Éva: Esztergomi ferencesek az 1956-os forradalom és szabadságharcban	496
<i>Franciscans of Esztergom in the Revolution and War of Independence of 1956</i>	

2. KÖTET

FERENCES KÖNYV- ÉS LEVÉLTÁRTÖRTÉNET

MUCKENHAUPT Erzsébet: A csíksomlyói ferences könyvkötő műhely (I.)	521
<i>The Beginnings of the Csíksomlyó Bindery</i>	
ZVARA Edina: XVI–XVII. századi könyvgyűjtők kötetei a szakolcai ferences könyvtárban	539
<i>Volumes of Book Collectors of the 16th and 17th Centuries in the Franciscan Library of Szakolca</i>	
BORSODI Csaba: Ferences iratok, levéltárak Magyarországon 2002-ben	561
<i>Franciscan Documents and Archives in Hungary in 2002</i>	

FERENCES OKTATÁS

Emanuel HOŠKO OFM: A Bosna Argentina Provincia <i>Studium Generale</i> jának elődei.	573
<i>The Ancestor of the Studium Generale in the Bosna Argentina Franciscan Province</i>	

- PINTÉR Márta Zsuzsanna: A magyarországi ferences rend középfokú iskolái a XVII–XVIII. században 581
The Secondary Schools of the Hungarian Franciscan Order in the 17th and 18th Centuries
- SZŐCS János: A csíksomlyói gimnázium kisiskolája 593
The Elementary School of the Grammar School in Csíksomlyó
- BALAJTHY Katalin: Magyar katolikus elemi iskolák a moldvai csángók között a XIX. században 604
Catholic Public Schools of the Chango's of Moldavia in the 19th Century
- HEGEDŰS András: Kezds és újakezds. Adalékok az esztergomi Ferences Gimnázium alapításának és újraindításának történetéhez 619
Foundation and Reorganization of Franciscan Grammar School of Esztergom

FERENCES IRODALOMTÖRTÉNET

- Cornelius BOHL OFM: „A közepszerű szerző dicsérete”: a hagyomány összegyűjtése, megelevenítése és továbbadása. Augsburgi Dávid és fő műve, a *De Compositione* 629
“The Praise of the Average”: Collecting, Animating and Handing Down the Heritage. David of Augsburg and His Chief Work, the De Compositione
- VIZKELETY András: A középkori többnyelvűség jelei hazai ferences kódexekben 645
Traces of Medieval Multilingualism in Hungarian Franciscan Codices
- MADAS Edit: A *Gyulafehérvári Sorok* és az anyanyelvű prédikáció a XIV. század elején 652
“The Lines of Gyulafehérvár” and Vernacular Preaching at the Beginning of the 14th Century
- BÁRCZI Ildikó: Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát életművének szövegkiadásáról 658
On the Edition of Pelbárt of Temesvár's and Osvát of Laska's Oeuvre
- KERTÉSZ Balázs: Krónikasövegek Laskai Osvát prédikációiban 669
Chronicle Reminiscences in Osvát of Laska's Sermons

SZLANCSOK Margit: Kapisztrán Szent János és a ferencesek luxusellenessége	685
<i>Saint John of Capistrano and the Franciscans' Anti-Luxury Criticism</i>	
KARÁTH Tamás: Az angol misztériumjátékok gyökerei a ferences spiritualitásban	705
<i>The Roots of English Mystery Plays in Franciscan Spiritualit</i>	
KILIÁN István: Két minorita passiójáték	729
<i>Two Minorite Passion Plays</i>	
DEMETER Júlia: Műfaj és funkció összefüggései a csíksomlyói ferences színpadon	743
<i>The Tradition of Mysteries, Moralities and Passion Plays on the 18th Century Hungarian Franciscan Observant Stage</i>	
SZELESTEI NAGY László: Magyar nyelvű ferences prédikációk a XVII. századból	754
<i>Preaching practice of Hungarian Franciscans in the 17th century</i>	
MACZÁK Ibolya: Kalászat evangéliumi mezőkön. XVIII–XIX. századi magyar prédikációskötetek és előszavaik tanulságai	762
<i>Gleaning in Evangelical Fields: Morals of Books of Sermons and their Prefaces</i>	
TASI Réka: Kelemen Didák prédikációinak dramatikus jegyei, avagy a popularitás egy változata a barokk prédikációirodalomban	770
<i>Traces of Dramaticity in the Sermons of Kelemen Didák: Concepts of the "Popular" in Baroque Sermon Literature</i>	
SZABÓ Péter: Ferences prédikáció Forgách János fölött	781
<i>János Forgách's Funeral Sermon from 1735 by a Franciscan Friar</i>	
PAP Leonárd OFM: Az erdélyi ferences irodalom a XX. században	789
<i>20th Century Transylvanian Franciscan Literature</i>	

SZAKRÁLIS NÉPRAJZ ÉS ZENETÖRTÉNET

ERDÉLYI Zsuzsanna: A ferences lelkiség jelenléte a népi szent költészetben .	799
<i>The Influence of the Franciscan Spirituality on Religious Folk Poetry</i>	
HORVÁTH Sándor: A ferencesek és a grádistryei horvátok	815
<i>The Franciscans and the Hungarian Croats</i>	

- BARNA Gábor: Vallás mint menedék. Fogadalmi képgaléria és szerepe a máriaradnai ferences kolostorban 826
A Votive Picture Gallery and Its Role in the Franciscan House of Máriaradna
- SZILÁGYI István: A magyar kálváriák és a ferencesek kapcsolata 838
The Relationship between Hungarian Calvarias and the Franciscans
- RICHTER Pál: A ferencesek zenéje a XVII–XVIII. században 847
The Music of the Franciscans in the 17th and the 18th Centuries
- SZIGETI Jenő: Egy ismeretlen akadémiai doktori disszertáció a ferences muzsikáról 857
An Unknown Doctoral Dissertation on Franciscan Music

A FERENCESÉG HATÁSA A MŰVÉSZETEKRE

- WEHLI Tünde: Mátyás király ferences missaléja 865
King Matthias' Franciscan Missal
- SZÓKE Balázs: A szeged-alsóvárosi ferences templom hajóboltozata 875
The Vaulting of the Nave of the Franciscan Church in Szeged-Lower Town
- SZILÁRDFY Zoltán: Barokk ikonográfiai típusok Szent Ferenc rendjének művészetében 891
Baroque Iconographic Types in the Art of Saint Francis' Order
- KOVÁCS Imre: Egy pozsonyi klarissza apátnő magánáhitatossági képe a XVII. század első negyedéből 936
The Private Devotional Image of an Abbess of the Poor Clares in Bratislava from the First Quarter of the 17th Century
- PROKOPP Mária: Az esztergomi ferences templom Szent György-oltára . . . 945
The Recently Restored Saint George Altar of the Franciscan Church at Esztergom from 1718
- SAS Péter: A ferences lelkiség tükröződése művészeti alkotásokban. A kolozsvári ferences templom rendi lelkületet tükröző emlékei 955
Works of Art Mirroring the Franciscan Spirituality: Monuments of the Franciscan Church in Kolozsvár (Cluj Napoca)

SZÉKELY Zoltán: A buda-vízivárosi Szent Ferenc Sebei-templom képprogramja	974
<i>The Iconographic Program of the Church Devoted to Saint Francis' Wounds in Buda – Víziváros (Riverside)</i>	
KERNY Terézia: Magyarországi ferences templomok műtárgyfelmérése (1929–1931). Egy tervezett kiadás előtanulmányának vázlata	991
<i>The Assessment of Works of Arts in Hungarian Franciscan Churches (1929–1931)</i>	

LELKI ÉS KULTURÁLIS PROGRAM

Szentmise: KRÁNITZ Mihály prédikációja	1003
A szentmise énekrendje	1006
MEDGYESY-SCHMIKLI Norbert: A ferences lelkeség hatása az 1767-es csíksomlyói passiójátékra. Bevezető szavak az „ <i>Inductio de passione Christi</i> ” című dráma bemutatásához és az <i>Aranyمياتyánk</i> énekhez	1007
<i>The Influence of Franciscan Spirituality on the Passion Play of Csíksomlyó. Preface to the Performance of the Play “Inductio de Passione Christi” and to the Song “Gold Our Father”</i>	

FERENCES FESTÉSZET – KIÁLLÍTÁSMEGNYITÓ

Alena PIATROVA: Teodor Tekel.	1017
A kötet szerzői	1031

ZVARA EDINA

XVI–XVII. SZÁZADI KÖNYVGYŰJTŐK KÖTETEI A SZAKOLCAI FERENCES KÖNYVTÁRBAN

„*Et sicut non obstat Ordinis paupertati habere missalia
et cantandas missas et breviaria ad horas dicendas,
sic non obstat libros habere et Biblias ad verba divina praedicanda.
Licet, igitur, fratres, libros habere.*”
(*Bonaventura da Bagnorea*)

A magyarországi ferencesekről többször elmondta a szakirodalom, hogy a XVI–XVII. században az egyetlen olyan középkori alapítású szerzetesi közösség, amely folyamatosan jelen volt és működött a török hódoltság idején is.¹ A csíksomlyói, a gyöngyösi és a szegedi ferences rendházak mellett a szakolcai működése mondható szinte folyamatosnak. A négy kolostor három országrészben helyezkedett el. A csíksomlyói Erdélyben, a gyöngyösi és a szegedi a török hódoltságban, a szakolcai pedig a királyi Magyarországon volt.

A szakolcai ferences rendházat 1467-ben építették a szakolcaiak a környéken élő birtokosok segítségével, Szigeti Bálint vikáriátusa alatt.² A kolostor a XVII. században a magyarországi szalvatoriánus ferences rendházak legjelentősebbike a gyöngyösi mellett. Szakolca nem a török hódoltságban feküdt, hanem a királyi Magyarországon, a magyar–morva határ mentén. Fekvése biztonságosnak nevezhető abból a szempontból, hogy nem kellett tartaniuk a török seregek fosztogatásától, s jórészt az észak-magyarországi városból gondozták a környéken élő katolikus híveket, nyújtottak nekik lelki vigaszt. Szakolca jelentőségét több dolog is mutatja. Ezek közül az egyik legfontosabb, hogy a rendszeres közgyűlések és a kisgyűlések

1 *Karácsonyi János*: Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig. I–II. Bp. 1923–1924. *Monok István*: A ferences könyvkultúráról és könyvtárakról. In: *P. Takács J. Ince OFM–Pfeiffer János*: Szent Ferenc fiai a veszprémi egyházmegyében a 17–18. században. 2. Pápa–Zalaegerszeg, 2001. 887. *Madas Edit–Monok István*: A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1730-ig. Bp. 1998. 124. *Zvara Edina*: A ferences rend könyves műveltsége. Szeged, 1999. Kézirat. – A ferencesek mellett a 17. században a Hódoltságban jelen voltak még a jezsuiták, a licenciátusok, s a pálos rend is küldött vizitátorokat. Lásd: Jezsuita okmánytár. I./1–2. Erdélyt és Magyarországot érintő iratok 1601–1606. Sajtó alá rend.: *Balázs Mihály, Kruppa Tamás, Lázár István Dávid, Lukács László*. Szeged, 1995. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 35.) – Missziós dokumentumok Magyarországról és a Hódoltságról. I. A Propaganda Fide kongregáció levéltárából I. Gyűjt. és közreadja: Sávai János Pintér Gábor közreműködésével és jegyzeteivel. Szeged, 1993. (Documenta missionaria I/1.) – *Sávai János*: Missziók, mesterek, licenciátusok. Szeged, 1997. (Documenta missionaria II/1.) – *Relationes missionarium de Hungaria et Transylvania* (1627–1707). Ed. Tóth István György. Roma–Bp., 1994. (Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma. Fontes 1.)

2 *Fridrich, Urban*: Historia seu compendiosa descriptio Provinciae Hungariae Ordinis Minorum S. P. Francisci. Cassoviae, MDCCLIX. 18. *Šátek, Jozef*: Náboženské pomery v Skalici od reformácie do jozefinizmu. Trnava, 1946. 12.

nagy részét itt tartották meg. 1576 és 1703 között 31 alkalommal gyűltek itt össze a ferences barátok.³

A szerzetesrendek könyvei, könyvtárai nagyrészt teljes mértékben megsemmisültek a korai újkorban. Ez nagyrészt a reformáció elterjedésének, terjesztésének, a helyi háborúskodásoknak és a török pusztításainak lett a következménye. Amely könyvjegyzékek fennmaradtak, azok részben már kiadottak,⁴ egy másik részüknek a kiadása pedig előkészületben van.⁵ A fent említett négy ferences rendház könyvgyűjteményei – a szakolcai kivételével – igen ismertek, feldolgozottak. Szakszerű feldolgozások jelentek és jelennek meg ma is.⁶ Ugyanez sajnos nem mondható el a szakolcai ferencesek könyvtáráról. Igaz, születtek tanulmányok, ismertetések, de azok általában csak egymás adatait veszik át.⁷ A könyvjegyzék is csak 2001-ben jelent meg.

3 *Fridrich*: i. m. *Karácsonyi*: i. m.

4 Katolikus intézményi könyvtárak Magyarországon 1526–1726. Jegyzékszerű források. S. a. rend.: *Zvara Edina*. Szerk. Monok István. Szeged, 2001. (Adattár 19/1.) Gyöngyös, 1610–1623: 310–316., Szokolca, 1662: 325–364. *Varga András*: A szegedi alsóvárosi ferences könyvtár 1846-ban. Szeged, 1998. (Olvasmánytörténeti dolgozatok VIII.) *Muckenhaupt Erzsébet*: A csíksomlyói ferences könyvtár 1727, 1734. Előkészületben. (Adattár 16/5.)

5 Kassa 1674, 1679: Adattár 19/1. 316–321; Németújvár 1644: Adattár 19/1. 322–323. Ferences könyvjegyzékek 1668–1750. S. a. rend.: *Zvara Edina*. Szerk. Monok István (Adattár 19/3.). Előkészületben. (Beszterce 1749, Buda 1711–1730, Eperjes 1715, 1731, 1750, Kolozsvár 1749, Mikháza 1732, Németújvár 1742, Szokolca 1668–1749).

6 A fontosabb feldolgozások: Csíksomlyó: Bibliák a Székelyföldön (XIV–XVII. század): Kiállítás a Csíki Székely Múzeumban 2000. november 28.–2001. október 1. A kiállítást rendezte, a katalógust írta és szerk. *Muckenhaupt Erzsébet*. Csíkszereda, 2000. *Karácsonyi*: i. m. II. 89. *Keveházi Katalin–Monok István*: XVI–XVII. századi könyvgyűjtők kötetei a csíksomlyói ferences rendház könyvtárában. In: *Acta historiae litterarum Hungaricarum* 21. Szeged, 1985. 121–128. *Muckenhaupt*: A csíksomlyói Ferences Könyvtár kincsei. Könyvleletek 1980–1985. Bp.–Kolozsvár, 1999. Gyöngyös: *Bán Imre*: Az Országos Széchényi Könyvtár Gyöngyösi Tudományos Könyvtára. MKsz 1955. 144–146. *Fáy Zoltán*: Ferencesek Gyöngyösön: Fejezetek a gyöngyösi barátok életéből. Bp. 1999. 26–27. *Fülöp Lajos*: A gyöngyösi ferences könyvtár művelődéstörténeti értékei. In: *A magyar művelődés és a kereszténység. = La civiltà ungherese e il christianesimo*. Bp. 1998. 848–859. *Soltész Zoltánné*: XVI. századi könyvgyűjtők kötetei a gyöngyösi műemlékkönyvtár antikva gyűjteményében. In: *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1965–1966*. Bp. 1967. 115–147. *Soltész*: A gyöngyösi ferences könyvtár ősnomtaványainak possessorai. MKsz 1993. 129–145. Szeged: *Bálint Sándor*: Szeged reneszánsz kori műveltsége. Bp. 1975. (Humanizmus és reformáció 5.) 27, 34–42. *Bálint*: A szegedi franciskánusok könyvtárának XVI. századi állománya. MKsz 1964. 134–141. *Keveházi Katalin–Monok István*: A Csongrád megyei Levéltár ferences kódexe. In: *Collectanea Tiburtiana. Tanulmányok Klaniczay Tibor tiszteletére*. Szerk. Galavics Géza, Hemer János, Keserű Bálint. Szeged, 1990. (Adattár 10.) 65–82. A szeged-alsóvárosi ferences rendház könyvtára: Katalógus. Összeáll.: *Keveházi Katalin, Monok István*. Szeged, 1994. A szegedi minoriták könyvtára: Katalógus. Összeáll. *Varga András*. Szeged, 1991. *Varga*: A szeged-alsóvárosi ferences rendház könyvtára 1846. Szeged, 1998. (Olvasmánytörténeti dolgozatok VIII.) *Varga*: A szegedi minorita könyvtár a XVIII. században. Szeged, 1991. (Olvasmánytörténeti Dolgozatok II.)

7 *Buchta, Ján–Sloboda, Ján–Vistová, Zora*: Skalica v minulosti a dnes. Bratislava, 1966. 224–232. *Gajdoš, Věslav Jozef*: Skalickí inkunabuly. Skalica, 1972. *Gulyás Pál*: A könyv sorsa Magyarországon. III. köt. Bp. 1961. 171, 184–186. *Karácsonyi*: i. m. I. 155–156. *Madás–Monok*: i. m. 1998. 125. *Majláth Béla*: A szakolcai ferenczrendi könyvtár XVII. századi történetéhez. MKsz, 1882.

A ferencesek esetében, ha könyvtulajdonlásról nem is beszélhetünk, könyvhasználatról annál inkább. Mind az egyetemes, mind a hazai rendtörténetek, források adnak mintát a fenti kijelentésre. A rendházaknak egyre nagyobb könyvtárai lettek. Jó példa erre az assisi Szent Ferenc kolostor könyvgyűjteménye, amelynek 1381-es inventáriuma több mint 700 kódexet sorol fel.⁸ Gazdag gyűjteménye volt a ferencesek gubbioi könyvtárának is, melynek jegyzéke 1360-ból ismeretes;⁹ a XV. század elején a firenzei Santa Croce kolostor könyvtárának 785 kötete volt.¹⁰ Jelentős gyűjteménnyel rendelkezett továbbá a párizsi, amely az 1580-as tűzvészben megsemmisült,¹¹ a nürnbergi (340 kötet)¹² és a cambridge-i ferences gyűjtemény.¹³

A regula tiltása ellenére a rendtagok is kisebb gyűjteményekkel kezdtek rendelkezni.¹⁴ Ezt nem csak bibliofiláival magyarázhatjuk, ez egyfajta „kényszer” is volt. Kényszer, hiszen ahhoz, hogy prédikálhassanak, hogy sikeresen felvehessék a küzdelmet az eretnekek ellen, vagy ahhoz, hogy más szerzetesi közösségek rendtagjaival, egyházi személyekkel eredményesen tudjanak vitázni, képezniük kellett magukat; ehhez pedig iskolába kellett járniuk, olvasniuk kellett, minél többet. Egyszerűen könyvekre volt szükségük. A pápa számára is „az ihletett dalnoknál és Krisztus örültjeinél hasznosabbak voltak a módszeres gondolkodók és a doktorok”.¹⁵ A

289–305. *Sabov, Peter*: Františkánská knižnica zo Skalice. In: Sprievodca po Historický knižniciach na Slovensku. I. zväzok. *Sabov, Peter* a koll. Martin, 2001. 42–46. *Šátek*: i. m. 38–39. – *Zvara*: 1999.

8 *Leto, Alessandri*: Inventario dell' antica biblioteca del Sacro Convento di S. Francesco in Assisi compilato nel 1381. Assisi, 1906. *Gottlieb, Theodor*: Über mittelalterliche Bibliotheken. Graz, 1955. 181. Nr. 525. *Clark, J. W.*: The Care of Books. Cambridge, 1901. 206–207. Lásd még: *Abate, G.*: Manoscritti e biblioteche francescane nel Medio Evo. In: Il libro e le biblioteche. Rome, 1950. 79–126.

9 *Faloci Pulignani, M.*: La Biblioteca Franciscana di Gubbio. Miscellanea Franciscana 1902. 156–163.

10 *Mazzi, C.*: L'inventario quattrocentistico della biblioteca di Santa Croce in Firenze. Rivista delle Biblioteche e degli Archivi. 1897. 16–31, 99–113, 129–148.

11 *Moorman, John*: A history of the franciscan order from its origins to the year 1517. Oxford, 1968. 367–368.

12 *Ruf*: i. m. 752–765.

13 *Moorman*: The Grey Friars in Cambridge. Cambridge, 1957. 56–57.

14 Pl. Kapisztránói Szent János rendje egyik legképzettebb tagjai közé tartozott. Sok könyve volt. Ő is sokszor szembesült azon vádakkal, melyek szerint a ferencesek nem elég képzettek. Tudta, hogy a hatásos prédikálás a tanuláson alapszik. Könyveiből utazásai során többet is magával hordott egy speciálisan erre a célra kialakított kocsin: *Moorman*: 1968. 469. – Marchiai Szent Jakab is igen olvasott, tanult ferences volt. Otthonában, Montepandone-ban volt egy szép könyvgyűjteménye. 1462-ben épített egy könyvtárat, amelyet a pápa is támogatott egy rendelkezéssel, mely utasításokat ad a könyvek használatára és megőrzésére. (Pl. a kölcsönzés csak akkor megengedett, ha azt a szerzetes a prédikáláshoz használja fel; listát kell készíteni azon könyvekről, amelyeket gondosan kell tartani): *Moorman*: i. m. 1968. 477–478. *Crivelluci, A.*: I codici della libreria raccolta da S. Giacomo della Marca nel convento di S. Maria delle Grazie presso Montepandone. Livorno, 1889. 9–16. *Pagnani, G.*: Alcuini codici della libreria di S. Giacomo della Marca scoperti recentemente. AFH 1952. 171–192, 1955. 131–146. Franciscus Fabriensis az apjától örökölt pénzt könyvekre költötte: *Wadding, Lucas*: Annales Minorum seu trium Ordini a S. Francisco institutorum ad annum 1267. Tom. IV. 310. *Szabó Elek*: A ferences skolasztika tanulmányi élete. Bp. 1942. 177.

15 *Duby, Georges*: A katedrálisok kora. Művészet és társadalom 980–1420. Bp. 1998. 119.

Szentszék a ferenceseket arra kényszerítette, hogy a domonkos rendhez hasonlóan egy papokból és értelmiségiekből álló társasággá alakuljanak át. Könyveket és professzorokat kaptak. Így vált belőlük 1225-től kezdődően a tudomány második hadserege.¹⁶

Pápai bullák és rendi konstitúciók is követték ezt a változást, melyek igyekeztek feloldani az ellentmondásokat. Pápai leiratok könnyítettek, az új szellemnek megfelelően, az eredeti szigorú felfogáson. IX. Gergely 1230-ban kelt *Quo elongati* bullájában egy megbízott kinevezésére adott engedélyt, aki a rendtagok szükségleteire elfogadhatott pénzt, valamint kezelhette is azt. A tulajdon tehát az adakozóé maradt, a birtoklást tiltó rendelet viszont így nem szenvedett csorbát. Ez az új értelmezés tette lehetővé, hogy a szükséges használati tárgyakat, köztük a könyveket is beszerezzék.¹⁷

IV. Ince pápa 1245-ben kiadott bullája szerint „minden, a testvéreket szolgáló ingóság tulajdonjoga a római Szentszékre szállt”.¹⁸ 1247-ben minden rendtartományba apostoli szindikusokat nevezett ki, akiket azzal a joggal ruháztak fel a rendtagokkal egyetértésben, hogy a ferences rend összes ingó és ingatlan birtoka felett minden joggal ők rendelkezhessenek.¹⁹

A könyvhasználat és könyvbirtoklás tekintetében a legfontosabb az 1260-ban tartott narbonne-i gyűlés volt.²⁰ A rendtagok megtarthatták azokat a könyveket, amelyek a tanuláshoz kellettek. Ezt az engedélyt a tartományfőnöktől kellett kérni, akiknek pedig maga a rendfőnök adta meg a könyvhasználati engedélyt. A rendtagok könyvhöz való viszonya ettől kezdve jogi alapokra támaszkodott.

A rendtagok a könyveket vásárolták, másolták, ajándékba kapták vagy a kolostorok könyvtárából kölcsönözték ki. Akár egész élettartamra is kaptak könyveket. Természetesen ennek feltételeit is szigorúan megszabták, az inventáriumokban pedig jelölték ezeket.²¹ A kikölcsönzött könyvek a rendtag halála esetén magáé a rendé lett, illetve abba a rendházba került vissza, ahonnan ki lett kölcsönözve²² – esetleg azé a rendházé, ahol a ferences testvér (utoljára) szolgált.

16 Uo.

17 Bullarium Franciscanum sive Romanorum Pontificum Constitutiones, epistolae, diplomata tribus Ordinibus Minorum, clarissarum, Poenitentium a seraphico Patriarcha Sancto Francisci Instituti ab eorum originibus ad nostra usque tempora concessa. Tom. I. Assisi, 1983. 68–70. Szabó: i. m. 178.

18 Bullarium Franciscanum. Tom. I. 400–402. „Ordinem vestrum” kezdetű bulla. – Wadding Tom. III. 149. *Holzappel, Heriberto*: Manuale Historiae Ordinis Fratrum Minorum. Frisburgi Brisgoviae, 1909. 26–27.

19 Bullarium Franciscanum. Tom. I. 487–488. „Quanto studiosius” kezdetű bulla. *Holzappel*: i. m. 27–28.

20 *Bihl, Michael*: Statuta generalia Ordinis edita in Capitulis generalibus celebratis Narnobnae an 1260. Assisi an 1279 atque Parisiis an 1292. AFH 1941. 40, 46–47, 69, 71–74, 82–83, 294, 303. – *Moorman*: i. m. 1968. 150. *Szabó*: i. m. 176, 178. *Vavra, Elisabeth*: Buchbesitz – Buchproduktion. Überlegungen zur Geschichte des Buchwesens innerhalb der Franziskanischen Orden. In: 800 Jahre Franz von Assisi. Franziskanische Kunst und Kultur des Mittelalters. Niederösterreichische Landesausstellung. Katalog. Lesiter: *Gründler, Johann*. Wien, 1982. (Katalog des Niederösterreichische Landesmuseum. N. F. 122.) 625.

21 Pl. a sienai kolostor 1444-es jegyzéke összefoglalja a Szent Bernardinnak kölcsönadott könyveket: *Pacetti, Dionisio*: I codici autografi di S. Bernardino da Siena della Vaticana e della comunale di Siena. AFH 1934. 225–230. *Gottlieb*: i. m. 246. Nr. 675.

22 Pl.: *Gottlieb*: i. m. 86. Nr. 243.

A rendtag halála esetén azokat a könyveket, amelyeket nem kölcsönzött, tehát amelyek használat végett voltak nála, a rend örökölte az 1337-es cahorsi rendelkezéseknek megfelelően.²³ A rend érdekeit tartották szem előtt, amikor örökösül az elhunyt származási rendházát (conventus natus) jelölték ki, nem pedig a tartományi könyvtárat.²⁴

A magyarországi ferencesek könyvhasználati szokásairól Soltész Zoltánné írt a gyöngyösi gyűjtemény possessorainak vizsgálatakor.²⁵ A barátok szinte kivétel nélkül hangsúlyozták, hogy a birtokukban lévő könyvek nem a magántulajdonuk. Ezért írták nevük mellé: *ad usum*. Nevük megadása mellett több értékes információt is kapunk a beírásokból, pl. megadják, hogy mi a renden belüli tisztségük, pl. *Ex libris R(everen)dj p(at)riae ministrj Fratris Emericj Ujklaj ordinis minorum et observantia*; hogyan jutottak a kötethez: *Emptus f. valen[tinus] [Nádasdi] 1546*; hol és mennyiért vették: *Emptus Venetijs flo. 3. p(atrem) f(rat)rem Georg(ius) Szelevényi*.

A következőkben azon személyek könyveit írjuk le, akik vagy szolgáltak Szakolcán (ferences rendtagok), vagy könyveik valamilyen okból Szakolcára kerültek (világi személyek).

FERENCES KÖNYVTULAJDONOSOK

Atyai Tamás

A könyv tulajdonosa talán Atyai Tamás, aki 1535-ben felfalui gvárdián, majd gyulai ígéhirdető, 1537-ben jenői ör, 1539-ben nyírbátori, 1542-ben pedig szőlősi gvárdián volt.²⁶

Szakolcán (Túrócszentmárton)²⁷ egy könyve maradt fenn:

BUSTIS, Bernardinus de

Rosarium sermonum. Cum additionibus illuminati Novariensi et Samueli Cassinensis. Cum approbatione superiorum Ordinis. Pars I–II. – Venetiis, Georgius Arriabene, 1498. 4°.

Poss.: Ad Usum fra(tr)is Thomae de A[tyai?] – Ad usum f(rat)ris Stephani de Dob[szai] 1544 a Conuentus Zakolcensis.

BLC Italian 132 – Gajdoš 1972. 5/13. – Hain 4163 – Kotvan 1979. 324. pars I./Kotvan 1960. 113. pars I. – Sajó–Soltész 867. – Zvara 2001. 345.²⁸

23 *Bihl, Michael*: Constitutiones Generales editae in Capitulis Generalibus Caturci an 1337 et Lugduni an 1351 celebratis. AFH 1937. 69–169.

24 *Bullarium Franciscanum* Tom. VI. 33. XII. Benedek pápa bullájának „De libris” című fejezete. – Ordinationes a Benedicto XII pro Fratibus Minoribus Promulgatae per Bullam 28 Novembris 1336. AFH 1937. 355.

25 *Soltész*: i. m. 1967. 1993.

26 *Karácsonyi*: i. m. II. 47, 71, 86, 125, 186.

27 A szakolcai ferencesek könyvei ma a Szlovák Nemzeti Könyvtárban (Túrócszentmárton) vannak. Itt szeretném megköszönni Klára Komorová és Helena Saktorová segítségét.

28 *Libri Tertiae Classis (Sub Titulo) Concionatores Postillatores Homiliastae Et Sermonistae*: 104. Bernardinj De Bustis Rosarjum, Sermonum praedicabilium per 4mam, etc. Pars I. in 4.

Cserőgyi (Cservölgyi) Benedek

1542-ben a váradi közgyűlésen bevásztották az ötven szavazóatya közé. 1544-ben Szegeden volt igehirdető, majd Perényi János enyedi udvarába rendelték hitszónoknak. Az 1548. évi váradi közgyűlésen rendtartományi választott lett. 1548–1550 között kolozsvári gvárdián volt. Az 1552-es váradi közgyűlésen provinciális lett az akkor már jeles hitszónok hírében álló Cserőgyi Benedek. 1552–1558 között gyöngyösi, 1559–1560 között pedig jászberényi gvárdián volt. 1565-ben a gyöngyösi közgyűlésen kormánysegédnek és rendtartományi biztosnak választották meg. 1567-ben Gyöngyösön volt hitszónok, és ismét megválasztották provinciálisnak. 1572-ben újra gyöngyösi gvárdián lett.

Több részletben és különböző források alapján másolta a *Constitutiones provinciae Hungariae Fratrum Minorum* című kéziratot, amely a szalvatoriánus ferencesek történetét tartalmazza 1504-ig, valamint a háromévenként tartott közgyűlések határozatait.²⁹

Gyöngyösön négy kötete maradt fenn, Szokolcán (Túrócszentmárton) pedig egy.

1.

PETRUS de Palude

Sermones thesauri novi de tempore, de sanctis et quadragesimales. – Argentinae, Martinus Flach, 1497. 2°.

Poss.: Conuentus Szokolczensis de compassione B. V. M(a)r(i)ae – Ad usum f(rat)ris Benedicti de Czerwng Hunc Librum donauit d(omi)nus Thomas charanij plebanus de Miske ppe Waradinum In festo Epiphaniare d(omi)ni: tempe prandij cum illaudatus fuisset a mero et bacho optimo, ob hanc rem ut pr. Czerwgi oret pro salute d(omi)ni Thome. Anno d(omi)ni 1541. – Conuentus Szokolczensis de Compassione B. M.

Copinger III. 5420 – Gajdoš 1972. 13/37 – Kotvan 1979. 1083 – Kotvan–Frimmová Inc. B 34 – Zvara 2001. 343.³⁰

Dobszai István

1531-ben szécsényi ör, 1535-ben gyulai igehirdető, majd sárospataki gvárdián, 1542-ben nyírbátori, 1548-ban jenői, 1550-ben kusalyi gvárdián volt. 1542-ben a váradi közgyűlés alkalmával házigazdának nevezték ki, s az összejövétel idejére gvárdiánnak is megválasztották.³¹

Szokolcán (Túrócszentmárton) egy könyve maradt fenn.

29 *Karácsonyi*: i. m. I. 399, 401, 408, 409, 412, 421. II. 62, 84, 102, 162, 579. *Soltész*: i. m. 1967. 124–125. – A magyarországi Szalvatorianus Szent-Ferencz-rendűek közgyűléseinek jegyzőkönyvei 1531–1567. évekből. In: Egyháztörténeti Emlékek a magyarországi hitújítás korából. Szerk. Bunyitai Vince, Rapaics Rajmund, Karácsonyi János. II. Bp. 1904. 492.

30 *Libri Tertiae Classis (Sub Titulo) Concionatores Postillatores Homiliastae Et Sermonistae: 62. Eiusdem Sermones, De Tempore per Annum. Item 4le (quadragesimale) Item De Sanctis per Annum in f.*

31 *Karácsonyi*: i. m. I. 401, 409. II. 71, 86, 111, 126, 146, 178.

1.

BUSTIS, Bernardinus de

Rosarium sermonum. Cum additionibus illuminati Novariensis et Samueli Casinensis. Cum approbatione superiorum Ordinis. Pars I–II. – Venetiis, Georgius Arrivabene, 1498. 4°.

Poss.: Ad Usum fra(tr)is Thomae de A[tyai?] – Ad usum f(rat)ris Stephani de Dob[szai] 1544 a Conuentus Zakolcensis.

BLC Italian 132 – Gajdoš 1972. 5/13 – Hain 4163 – Kotvan 1979. 324. pars I./Kotvan 1960. 113. pars I. – Sajó–Soltész 867 – Zvara 2001. 345.³²

A kötet azért nagyon érdekes, mert a possessorbeírásban szereplő dátum 1544, viszont 1535 és 1563/65 között a pestis következtében meghaltak vagy elmenekültek a ferencesek Szakolcáról!

Dúsi Jakab (1640)

1602-ben mint prédikátor, 1610-ben mint sacerdos működött Gyöngyösön. 1612-ben Szécsényben szolgált mint definitor, 1616-ban Füleken concionator, majd ismét Gyöngyösön és környékén prédikált. Az 1626-os szakolcai közgyűlésen kinevezték definitorrá, s ebben az évben Szakolcán volt concionátor.³³ Innen Szendrőre helyezték át, majd 1629-ben Fülekre. 1631-ben visszatért Gyöngyösre. Egyházi énekeket írt és gyűjtött össze.³⁴

Öt könyve (antikva) van Gyöngyösön,³⁵ Szakolcán (Túrócszentmárton) pedig egy könyve maradt fenn.

1.

ROYARDUS, Johannes

Homiliae in Euangelia dominicalia iuxta literam, adiectus Homiliis in Euangelia trium feriarum Paschaliū, et totidem Pantecostaliū, per F. Ioannem Royardum ordinis F. Minorum, nunc primum aeditae. Pars Hyemalis. – Parisiis, Apud Ioannem Foucherium, sub scuto Florentiae, in via ad D. Iacobum, 1550. 8°.

Poss.: Conuentus Sakolczen(sis) – PX Martinus Warasdj me (...) R(everen)dus D(omi)nus Martinus Warasdj, Custos Ecclesiae Posenien(sis) et Canonicus, dono obtulit fraterne Charit(at)is et perpetuae recordationis ergo, (...) ac religioso f(rat)ri Jacobo Dusio, ordinis Sanctj franciscj de observantia. – Anno 1598. 6. Xbris. Simon Banóu(...) Canon(icus) Posen(ienensis).

Sk 13211 – Zvara 2001. 342.³⁶

32 Lásd a 47. jegyzetet!

33 Életrajzára lásd: KARÁCSONYI: i. m. I. 437, 449. II. 50–51, 69, 169, 179, 617. *Fáy*: i. m. MFKL. *Soltész*: 1967. 126.

34 *Erdélyi Pál*: A gyöngyösi toldalék. MKsz 1898. 225–240. *Katona Lajos*: Adalékok codexirodalmunk forrásaihoz. ItK 1901. 447–451.

35 *Soltész*: i. m. 1967. 126.

36 *Libri Tertiae Classis (Sub Titulo) Concionatores Postillatores Homiliastae Et Sermonistae*: 15. Ioannis Roardj Homiliarum Pars Hyemalis. Ord(inis) Min(o)rum in 8.

E(...), Gregorius (?)

Személyéről nem tudunk semmit. „E” betűvel kezdődő Gergely sem ismert a XVI. századból.

Szakolcán (Túrócszentmárton) egy könyve maradt fenn.

1.

PETRUS de Palude

Sermones thesauri novi de sanctis. – Argentinae, Martinus Flach, 1488. 2°.

Poss.: Conuentus Szakolcensis Anno Domini 1523 a Fr. Gregorius E(...) – Conuentus Zakolczensis.

Copinger III. 5425 – Gajdoš 1972. 13/36 – Kotvan 1979. 1067. I. ex./ Kotvan 1960. 333 – Sajó–Soltész 2662 – Zvara 2001. 343.³⁷

Nádasdy Bálint (1564 k.)

Soltész Zoltánné a legjelentősebb XVI. századi ferences könyvgyűjtőként említi.³⁸ Nagy műveltségét, latin, görög és héber nyelvtudását Párizsban szerezte. Gazdag családból származott. Nagybátyja, Erdődi Tamás kisebb vagyont hagyott rá. 1542-ben Tasnádon, majd Nyírbátorban találjuk Báthori András udvari lelkész-ként. Báthori őt könyvet ajándékozott Nádasdynak, akinek párizsi tanulmányait is támogatta. 1559-ben galgóci gvárdián, 1561-ben kormánysegéd, 1564-ben pedig ismét Báthori szolgálatában működött.³⁹

Folytatta a ferencesek krónikáját, amikor megírta rendje történetét 1510-től 1533-ig. Munkájához egy jegyzéket is készített, amelyben összeírta az 1526–1563 között meggyilkolt ferencesek neveit. Irodalmi munkássága és kézirata, melybe teológiai jegyzeteit, latin beszédeket, prédikációkat, a honfoglalásról és a magyar királyokról összeállított feljegyzéseit írta, jól ismert a szakirodalom előtt.⁴⁰

Életrajzi adataiból nem derül ki, hogy járt-e Szakolcán. Soltészné 24 kötetét találta meg Gyöngyösön (22 antikva, 2 ősnymtatvány).⁴¹ Csíksomlyóról egy antikvája ismert.⁴² Túrócszentmártonban a Matica slovenska XVI. századi könyveit számba vevő katalógusa szerint két kötete van.⁴³

37 Libri Tertiae Classis (Sub Titulo) Concionatores Postillatores Homiliastae Et Sermonistae: 59. The-saurus Nouus de Sanctis antiquus lacer in f.

38 Fáy Zoltán véleménye szerint nem mondhatjuk, hogy Nádasdy személyében a korszak új könyvgyűjtő típusa jelent volna meg, hiszen könyvgyűjtésének oka nem ismeretes. Fáy: i. m. 1999. 26.

39 Életrajzára lásd: *Karácsonyi*: i. m. I. 53, 580–581. II. 402, 419. *Soltész*: i. m. 1967. 121–122. – *Soltész*: i. m. 1993. 133–134.

40 *Dezséri Bachó László*: Gyöngyös város a török hódoltság idejében. Gyöngyös, 1941. 23. *Gabriel, Astrik L.*: The university of Paris and its Hungarian students and masters during the reign of Louis XII. and François Ier. Notre Dame (Indiana)–Frankfurt am Main, 1986. 141. *Keveházi–Monok* 1985. 122. *Vizkelety András*: Nádasdy Bálint omniáriuma és beszéde a fejedelmi tisztról. In: Adattár 10. 121–123.

41 *Soltész*: i. m. 1968. 118–119. *Soltész*: i. m. 1993. 133.

42 *Keveházi–Monok*: 1985. 122.

43 *Tlačé 16*: i. m. 529, 834.

1.

DENYSE, Nicolaus

Opus super sententias valde egregium in disciplina Theologie. – Lugduni, per Simonem Bevilaqua, 1516. 8°.

Poss.: Reverendus Domjnus Stephanus Grigorius Parochus Patoviensis, dono dedit hunc librum F. Grigoris Nadassy in perpetuam memoriam Anno 1617 in ipso festo S. Adalbertj – Conuentus Szakolcziensis – Sum ex libris Stephanj Zógodinaj plebanj nunc Ecclesiae Pathauianae A(nn)o D. 1618. – Ex libris: Bibliotheca OFM Skalica.

Supralibros: F. Valentinus De Nadasdi.

Baudrier II. 20 – BLC French 131 – Gültlingen III. 137/8 – Kotvan–Frimmová IE 6870 – Tlače 16. 529.

A szakolcai 1662-es katalógusban nem található.

2.

HAYMONUS, ep. Halberstadiensis

Commentariorum in Apocalypsim beati Iohan. libri VII. iam primum in lucem editi, et ad multorum scriptorum codicum fidem castigati. – Coloniae, ex officina Eucharij [Ceruicorni], (procurante M. Godefrido Hittorpio), 1531. 8°.

Poss.: Conuentus Zakolczensis – Emptus (...) f. valen[tinus] [Nádasdi] 1546.

Adams H 119 – Kotvan–Frimmová ID 69175 – OSzK Cat. H75 – Tlače 16. 834 – VD 16 B5254 – Zvara 2001. 326.⁴⁴

Somlyai Mihály (1578–1647)

1603-ban lépett a ferencesek közé, s még ebben az évben menekült Újlakival Szakolcára, majd innen Hradistyére ment Angyalosi Lajossal. Bécsben elvégezte a hittudományi főiskolát. 1610-ben Szakolcán találjuk mint vikáriust és a kezdő növendékek mesterét. 1616-ban lett először definitor (1622-ig), s ekkor a hradistyei kolostor gvárdiánja is volt. 1622-ben őr és a szakolcai rendház gvárdiánja volt. 1626–1629 között provinciális. 1629-ben másodszer választották meg definitorrá a szakolcai közgyűlésen (1632-ig), s szakolcai gvárdiánsága mellett magister iuvenorum novitiorum is volt. 1632-ben ismét őr és gyöngyösi gvárdián, 1634-ben szakolcai gvárdián. 1635–1638 között harmadszor is definitor volt. 1638-ban a sebesi konventben guardianus instituitur volt. 1641-ben harmadszor is szakolcai gvárdián lett. 1642–1644 között füleki gvárdián, 1644-ben másodjára is megválasztották a rend provinciálisának, mely tisztet 1647-ig töltötte be. Az 1646-os galgóci közgyűlésen mint provinciális elnökölt. 1647-ben, 1649-ben (ekkor negyedszer volt Szakolcán gvárdián) és 1653-ban is Szakolcán volt.⁴⁵

1644–1647 között megírta rendje, a szalvatoriánus ferencesek történetét 1517-től 1647-ig. 1631-től gyűjtötte az adatokat. Rendtörténetét a közgyűlések határozataival is kiegészítette.

44 Libri Primae Classis (Sub Secundo Titulo) Expositorum Sacrae Scripturae: 14. [Haymo episcopus] Idem 2do In Apocalypsim in 8.

45 *Karácsonyi*: i. m. I. 431, 436–437, 439, 444. *Fáy*: i. m. MFKL.

Gyöngyösön Somlyainak nem maradt fenn könyve, Szokolcán (Túrócszentmárton) viszont kettő.

1.

MICHAEL, Johannes

Enchiridion seu manuale quotidianorum exercitiorum spiritualium. – Coloniae Agrippinae, Apud Ioannem Gymnicum, sub Monocerote, 1600. 8°.

Poss.: Con(ven)tus Zakolczen(sis) – Cracouiae 1612 f(rat)ri Michael Somli(..)as – fr. epherus Varasdien(sis) (...).

Sk 14146 – Zvara 2001. 332.⁴⁶

2.

AUGUSTINUS, Aurelius

Libellus meditationum. – (Per Christophorum [Pensi?] in alma Venetiarum urbe anno salutis 1505. 8°.

Poss.: Con(ven)tus Zakolczinsis 1622 – Michael Somlig – A(nn)o 1742 cum essem Szokolczae 13 die Martij (...) Die an 14. Marto discessit Hunobradus eodem anno.

Kotvan 19IE 6286 – Saktarová 100. – Zvara 2001.

A jegyzékben csak 12° alakú meditációs kötetek vannak: Libri Primae Classis (Sub Sexto Titulo) Sacrorum Meditationum: 5. D. Augustinj: Meditationes in 12. Soliloquia: Manuale; 6. Eiusdem Meditationes: Soliloquia: Manuale. Item B. Anselmij Deploratio pro amissa Virginitate. Item B. Bernardj Meditat(iones) in 12.

Szelevényi György

1610-ben Gyöngyösön volt mint klerikus, 1622-ben a szokolcai közgyűlésen választották meg definitornak, s Gyöngyösre helyezték. Az 1616-os szokolcai közgyűlésen Szécsénybe helyezték Nádasdi Gergellyel és Tordai Istvánnal. Ők a „még szigorúbb (reformált) szabályt akarták megtartani”. 1626-ban őr és Szokolcán vicarius et magister novitiorum volt.⁴⁷

Szokolcán (Túrócszentmárton) egy könyve maradt fenn.

1.

PEPINUS, Guilelmus

Elucidatio in confiteor Guillelmi Pepin. In qua quaecunque ad Confessionem, ad Peccata Cordis, oris, Operis, et omissionis, ad Contritionem, et ad Satisfactionem spectant, accurate explicantur. – Venetiis, apud Joannem Antonium Berthanum, 1592. 8°.

Poss.: Emptus Venetijs flo. 3. A. 1623. 28 Augustj p(atrem) f(rat)rem Geor(gius) Szeleveny – Con(ven)tus Zakolczen(sis) 1626 – supralibros: B(?) G/C(?) 1623.

46 Életrajzát végigtekintve nem derül ki, hogy 1612-ben Krakkóban járt volna. A szokolcai 1662-es katalógusból azonosítva: Libri Primae Classis (Sub Septimo Titulo) Spirituales: 5. Ioannis Carthusianj Enchiridion quotidianarum Exercitationum. V(ide) n(umerum) X. in 8.

47 *Karácsonyi*: i. m. I. 443, 524. *Fáy*: i. m. MFKL

Sk 14599 – Adams P 624 – Zvara 2001. 329.⁴⁸

Újlaki Imre (1607)

1599–1602 között rendje tartományfőnöke, s közben a Szilágy megyei Hadad plébánosa is volt. Wesselényi Ferencné Szárkány Anna birtokára, Hradistyére hívta, hogy az ott élő katolikusok között szolgáljon. 1603-ban menekült Hadadról társaival Székely Mózes csapatai elől Gyöngyösre és Szokolcára. Szokolcáról 1605-ben menekült tovább rendtársaival, köztük Somlyai Mihállyal, Bocskai serege elől. 1605-ben a hradistyei közgyűlésen választották meg provinciálisnak, mely tisztelet 1607-ig töltötte be. Ugyanebben az évben a szabolcai rendház gvardiánja is volt. A következő két évet azzal töltötte, hogy visszaszerezze a szabolcai rendházat.⁴⁹ Gyöngyösön tizenkettő kötete maradt fenn (10 antikva, 2 ősnymtatvány).⁵⁰ Szokolcán (Túrócszentmárton) további két kötete került elő.⁵¹

1.

FERUS, Johannes [Wild, Johannes]

Postillae siue conciones in evangelia et epistolas ... Iam primum latinitati donatae, per M. Ioannem Guntherum ... pars secunda. – Lugduni, Apud haeredes Iacobi Iuntae, 1558. 8°.

Poss.: Ex libris R(everen)dj p(at)riae ministrj F(rat)ris Emericj Ujlakj ordinis minor(um) et observantia An(no) D(omi)nij 1600 – Conuentus Zakolcensis 1602.

Sk 26290 – Baudrier VI. 292 – Gültlingen IV. 68/533 – Zvara 2001.⁵²

2.

FRANCISCO de Cordoba [Franciscus Cordubensis]

Annotationes Catholicae in Religionis articulos a sectarijs controversos, quibus candidus lector dogmatum dissidia haud difficile sedare poterit. Primus articulus de fide. – Viennae Austriae, excudebat Casparus Stainhofer, 1567. 8°.

Poss.: Conuentus Zakolczensis – Ex libris R(evere)ndi P(at)ris Ministri Emerici Wylakj Ordí(nis) Minorum de Obsirua(ntia) A. D. 1600.

MS Ba Fr Sk 26305 – Kotvan–Frimmová ID 70534 – Tlačé 16. 716 – VD 16 F 1990.

48 Libri Primae Classis (Sub Quarto Titulo Asceticorum) Scriptorum Ecclesiasticorum Catholicorum: 18. Guillelmj Pepin: Elucidatio in Confiteorum pro Animarum Curam gerentibus Et pro Concionatoribus. etc. in. 8.

49 *Karácsonyi:* i. m. I. 422, 427–432. *Soltész:* i. m. 1967. 121–122. *Soltész:* i. m. 1993. 133–134. *Fáy:* i. m. MFKL.

50 *Soltész:* i. m. 1967. 121–122. *Soltész:* i. m. 1993. 133–134.

51 *Tlačé 16.:* i. m. 716.

52 Újlaki a possessorbejegyzések szerint 1600-ban több könyvet is vásárolt, legalábbis ebben az évben írta bele több könyvébe a nevét. Meglévő könyveit számbavéve kilenc könyvről mondható el ez. A szabolcai 1662-es jegyzéket végignézve a következő tételek jöhetnek szóba: Libri Tertiae Classis (Sub Titulo) Concionatores Postillatores Homiliastae Et Sermonistae: 117. Ioannes Ferus De Temp(or)e ab Aduenta usque ad Pascha in 8.; 118. Idem De temp(or)e, a Paschate usque ad Aduentum in 8.; 119. Idem De Festis Sanctorum in 8.

A szakolcai 1662-es összeírásban nem található, a possessorbejegyzés alapján azonban nagy valószínűséggel állítható, hogy ez a kötet 1662 előtt került Szakolcára.

NEM FERENCES KÖNYVTULAJDONOSOK

Bartosovicz Ferenc (†1705 után)

A Pázmáneumban végezte tanulmányait. 1663-ban került a verbói plébániára, innen 1668-ban Báhyba, 1669-ben Radosra, 1675-ben Szobotisztra, ahol 1678-ig teljesített szolgálatot. 1679-ben Zólyom-Lipcsére ment, ahonnan 1682-ben Thököly megbízottja, Ebeczky Tamás eltávolította. 1685-ig Georgius Schmauchler zólyomi polgárnál bujkált. 1689-ben Zólyomban (Vetero-Zolium) szolgált 1692-ig, majd Rózsavölgyre került, ahol 1705-ig volt plébános.⁵³

A szakolcai katalógus egyes tételeihez öt kötete van hozzáírva, egy kötet kiadott katalógusból, három pedig a Szlovák Nemzeti Könyvtár anyagából került elő.

1.

Libri Primae Classis (Sub Secundo Titulo). Expositorum Sacrae Scripturae: Anno 1676 Adm. R. D. Franciscus Bartosowicz Homilias SS. Ecclesiae Doctorum Hieronimi etc. in folio donauit Conuentuj Szakolczensi.

2.

Item Nouum Testamentum.⁵⁴

3.

Libri Primae Classis (Sub Sexto Titulo). Sacrorum Meditationum 42.: Drexelius de aeternitate donatus ab. A. R. D. Francisco Bartosouicz. Anno 1676.⁵⁵

4.

Libri Sextae Classis (Sub Secundo Titulo). Philosiphicj 66.: Anno 1676. A. R. D. Franciscus Bartosouicz donauit Conuentui Szakolczensi Aristotelis Opera.⁵⁶

5.

Libri Septimae Clas(is) (Sub Septimo Titulo). Graeci Diuersorum Authorum: Anno 1676 A. R. D. Franciscus Bartosovicz Vocabularium Graecum et Judaicum Georgij Pasor donauit Conuentus Szakolczensis.⁵⁷

53 Series parochiarum et parochorum archi-dioecesi Strigoniensis ab antiquissimi temporibus usque annum MDCCCXCIV. Collegit et notis Ludovicus Némethy. Strigonii, 1894. 485.

54 Zvara: i. m. 2001. 326.

55 Zvara: i. m. 2001. 331.

56 Zvara: i. m. 2001. 353.

57 Zvara: i. m. 2001. 363.

6.

Formularium

Formularium instrumentorum ad usum Curiae Romanae. [Spirae, Petrus Drach, circa 1485]. 4°.

Poss.: Nos iudex, magister civium et iurati senatores liberae ac regiae civitatis v. g. Zakolcza (...) – Deo gratam ac largo ipsius foenore compensandam. In cuius rei fidem praesentes nostras litteras civitatis huius sigillo muniri fecimus. Praesens perlectis exhibens restituitis. Datum v. g. Zakolczae dominus Joannes Rakolupsky, iuratus eiusdem civitatis, notarius. – Liber reverendi domini Francisci Bartossowicz 1676 17. Junii Posoni 10 denari emptus.

BLC German 311 – Bp., EK Inc 838 – GW 10207 – Hain–Copinger C 7277 – Kotvan–Frimmová 1996. 258 – Sajó–Soltész 1347.

7.

HABERMANN, Johannes

Grammatices Ebraicae Sanctae Linguae prima pars, succincta et perspicua breuitate conscripta. – Vitebergae, excudebat Iohannes Crato, 1570. 8°.

Poss.: A. R. D(omi)nus Franciscus Bartosovicz Parochus Radosovien(sis) dono dedit – Ex libris Luca Frenzelij Phurm(?) Tese(?) ex heredita Paterna – M. Salomon Frenzelius, Minister Or(din)is, Possessor – Ex Bibliotheca Fr(atr)is Ladislau (...) R. D. Ep(iscopu)s Agriens(is) (...).

Sk 26294 – VD 16 H45

8.

XYLANDER, Wilhelmus

Institutiones aphoristice logices Aristotelis, ita scripte, ut adolescentibus propo ni commode, (...) et memoriam iuuare possint. Et rerum mathematicarum (...) – (Heidelbergae, excud. Iacobus Mylius, imp. Matthaej Harnisch, 1577.) 4°.

Adams X 45

Coll. 2.:

XYLANDER, Wilhelmus

Opuscula mathematica. – Heidelbergae, excud. Iacobus Mylius, imp. Matthaej Harnisch, 1577.

Poss.: Francisci Bartoouicz (...) subscripsit A. R. D. Valentino Petrus oppidi Szobotist Plebano meritissimo in signo sinceri Amoribus 1675 24 Julij mpp. – más kézzel hozzáírva: dono dedit Con(ventus) Szak(olcensis).

Sk 26533+pr. – Adams X 46

Ferenczffy Lőrinc (1577–1640)

Könyvkiadó. Olomucban a jezsuitáknál tanult, majd a bolognai egyetemen jogot hallgatott. 1606-tól Bécsben az Udvar szolgálatába állt. 1610-től királyi titkár volt. 1628-ban megvásárolta G. Nigrinus prágai nyomdáját, melynek következtében 1632-től kezdve Bécsben magyar történeti tárgyú munkákat adott ki. Legjelentősebb kiadványa az 1635–1636 körül megjelent verses gyűjtemény, amely Balassi Bálint

és Rimay János, valamint a kötetet feltehetően szerkesztő Nyéki Vörös Mátyás istenes énekeit tartalmazza. Jelentős még a saját szerzésű könyve, az *Imádságos könyvecske magyar nyelven*, mely Prágában jelent meg 1615-ben.⁵⁸

Szakolcán (Túrócszentmárton) egy könyve maradt fenn.

1.

ESCHIUS, Nicolaus

Margarita evangelica, incomparabilis thesaurus diuinae sapientiae, in IIII. Libros diuisus, nunc vero primum aeditus Latine. – Coloniae, ex Officina Melchioris Nouesiani, 1545. 8°.

Poss.: Laurentij Ferenczffij – Possidet Johanes oczoninus Anno D(omi)ni 1627. – Emptus hic liber Trenchinj (...) ab Lauren. Oczonino. Danielis Rakolupskj comitus Trenchiniensis Dicus Anno Salutis 1629. D(omi)ni 12 Februarij – Iam vero Danielis Rakolupskij 1629 (...) Conuentus Zakolcensis – Hujus liber poeor Stephan. (...) A(nn)o 1621. – Laurentij Vesowskj.

Sk 26285 – BLC German 286 – Zvara 2001. 329.⁵⁹

Henckel János (1481–1539)

Humanista jogtudós. Krakkóban, Bécsben, Padovában és Bolognában tanult. 1513-tól löcsei plébános, 1522-től tornai főesperes, majd Mária királynő udvari papja, 1526-tól kassai plébános volt. 1528-ban visszatért a királyné udvarába, majd elkísérte őt Znaimba, Linzbe és Augsburgba. Kapcsolatba került Philipp Melachthonnal. Levelezett Erasmussal, aki Henckel kérésére írta meg Máriának a *Vidua Christiana* című könyvét. Eretnekgyanús nézetei miatt nem mehetett el a királynéval Németalföldre. 1531-től Schweidnitz plébánosa, boroszlói kanonok volt. Két munkája ismeretes.⁶⁰ A XVI. század elején Henckel János közreműködésével sok magántulajdonban lévő, vagy plébániai könyvtár tulajdonában lévő könyv egy gyűjteménybe, a Középkori Lőcsei Könyvtárba került.⁶¹

Gyöngyösön és Szakolcán (Túrócszentmárton) is egy-egy kötete maradt fenn.

1.

MAUBURNUS, Johannes

[Rosetum exercitiorum spiritualium et sacrarum meditationum.] Parisii, Badius, 1510. 8°.

Poss.: Anno D(omi)nj 1628 Emptus Liber a quodam Zacharia in Bresko f 1 d 50 Per me Georgius Podhradsky – Conuentus Szakolcensis – Hic liber floreno vno

58 Új Magyar Irodalmi Lexikon. Főszerk. Péter László. A–Gy. 585. (Holl Béla)–Holl Béla: Ferenczffy Lőrinc. Egy magyar könyvkiadó a XVII. században. Bp. 1980.

59 Libri Primae Classis (Sub Quarto Titulo Asceticorum) Scriptorum Ecclesiasticorum Catholicorum: 19. Margarita Euangelica: Est ualde erudiens libellus in 8.

60 ÚMIL 793. (Maurer Zsuzsa) *Soltész*: 1967. 135.

61 *Márza, Eva Selecka*: A középkori löcsei könyvtár. Szerk. Monok István. Szeged, 1997. (Olvasmánytörténeti Dolgozatok VII.) *Jakó Zsigmond*: Várad helye középkori könyvtártörténetünkben. In: *Uő: Írás, könyv, értelmiség. Tanulmányok Erdély történelméhez*. Bukarest, 1976. 163–165.

aureo 4 denarijs vng. xviii m Joanni Božijk per Venelem Mgrm Johannem Henckl Cracouie emptus a 1520.

Kotvan–Frimmová IB 38250 – Tlače 16. 1301 – Zvara 2001. 328.⁶²

Lubowecki, Lucas (szül. 1580 k.)

Lubowecki, eredetileg Poliak. Szakolcán működött mint a helyi iskola magistere (magister scholae civitatis). Jelentős könyvtára volt, mely halála után a XVII. század első felében a ferences kolostorba került. 1623-ban a templom kurátoraként összeállította a plébániatemplom szlovák–cseh nyelvű könyveinek jegyzékét.⁶³

Szakolcán (Túrócszentmárton) hét kötete maradt fenn.

1.

BERNARDUS Clarevalensis

Flores operum. – Lugduni, Guillaume Rouillé, 1579. 8°.

Poss.: Conuen(tus) Szakolcen(sis) – Lucae Luboveczky.

Kotvan–Frimmová IE 6479 – Tlače 16. 151. – Zvara 2001.

Az 1662-es összeírásban csak egy 12° Flores szerepel: Libri Primae Classis (Sub Tertio Titulo) Sanctorum Patrum: 13. D. Bernardj Abbatis Flores. Item, Laudes eiusdem De B. V. Maria. in fine in 12.

2.

DUBRAVIUS, Janus

Historia Boiémica. A CL. V. Thoma Iordano Medico novis Genealogiarum, Episcoporum, Regum, Ducum Catalogis, necessariis quinetiam Annotationibus sic ornata et illustrata, ut nunc demum edita dici possit. – Basileae, apud Petrum Pernam, 1575. 2°.

Poss.: Inscriptus Cathalogo Conuento Szakolcensis fratrum Minorum – Sum Prunerj – Sum Lucae Luboweczki.

BLC German 256 – Kotvan–Frimmová IB 37375 – OSzK Cat. D 366 – Saktarová 568 – VD 16 D 2828 – Zvara 2001.

Az 1662-es összeírásban csak egy folió alakú Historia Bohémica található: Libri Quartae Classis (Sub 2 Titulo) Historiarum Profanarum Authorum Diuersorum: 21. Ioannis Dubrauij Episcopj Olomucensis Historiae Boiemjcae Latino Idiomate in f.

3.

ERASMUS ROTERODAMUS, Desiderius

[Familiarium colloquiorum Des. Erasmi Roterodami opus.] Dialogus Cui Titulus Ciceronianus, Sive De Optimo dicendi genere, per authore et recognitus et auctus.–

62 A jegyzékben szereplő mű folió alakú: Libri Primae Classis (Sub Quarto Titulo Asceticorum) Scriptorum Ecclesiasticorum Catholicorum: 6. Ioannis Mabuenj Canonij Regularis S. Augustinj Rosetum Diuinum in f.

63 Kuzmik, Jozef: Slovník autorov slovenský a so slovenskými vztahmi za humanizmu I. Martin, 1976. 421.

Basileae, ex Officina Frobeniana per Hieronymum Fribenium et Ioannem Hervagium, 1529. 8°.

Poss.: Conv(entus) Szakolcensis – Lucas Luboweczki – Fr. Sk. 10571.

Kotvan–Frimmová ID 70667 – Tlačé 16. 620 – VD 16 E 2373? – Zvara 2001. 355.⁶⁴

4.

GOTHARD, Georg

Tractatus primus de confessione, quae est altera pars Sacramenti poenitentiae, in quo praecipuae Quaestiones, quae in Scholis agitari solent, quam diligentissime explicantur. – Ingolstadii, ex Officina Weissenhorniana, 1579. 12°.

Poss.: Hunc Librum possidet Martinus Koprimegyey Pannonus Wistokij Anno salutis 1616. – Lucae Luboweczki – Conuen(tus) Szakol(censis).

Kotvan–Frimmová IE 6481 – Tlačé 16. 791 – VD 16 G 2694 – Zvara 2001.

Az 1662-es összeírásban szereplő Tractatus 8° alakú: Libri Primae Classis (Sub Septimo Titulo) Spirituales: 44. Georgij Gothardj Tractatus De Confessione etc. in 8.

5.

GUILELMUS Parisiensis (Gulielmus, Alvernus, Bischof of Paris)

Postille maiores totius anni. in quibus vltra ea que in antiquis habentur. est addita tabula euangeliorum: que euangeliste quattuor ... scripserunt redacta ad ordinem qui habetur in biblia suis capitulis supposita Per spectabilem legum doctorem Astensem Do. Joannem de nenizanis: Comperiet lector nunc primum vltra questiones ad euangelia iunctas: apostillasque cuique epistole appositas: additas esse epistolis et prophetijs expositiones tam litterales q[uam] morales ... que profundissimus sacre theosophie interpres et concionator edidit ... – [Lugduni], [Simon Vincent], 1517.

Poss.: Lucae Lubowiczki – Conuentus Szakolcen(sis).

Gültlingen II. 56/103? – Kotvan–Frimmová IB 38245 – Tlačé 16. 1028.

6.

(PROPHETEAE.) [XVI. század] 12°

Coll. 2.

Psalmorum liber. Prouerbia, Ecclesiastes, et Cantica Canticorum Salomonis. Liber Sapientiae. Ecclesiasticus Jesu filii Sirach.

Coll. 3.

Machabaeorum. Libri duo.

Poss.: In usum modo Laurentij Metz R(everen)di d(omi)ni – Lucae Luboweczki – Joannis W(...)eteczka – Tamas Kőrmöndj; Thomas Kormendj A Kör[mend].

Sk 26355.

⁶⁴ Libri Sextae Classis Sub 5 Tit(ulo) et Oratorij 9. M. T. Cicer(onis) De Oratore Dialogj 3. Eiusdem De perfecto oratore Liber Cum Scholijs Phil(ippi) Melanch(thonis) in 8.

7.

REMIGIO Fiorentino [Nannini, Remigius]

Epistole, et evangeli, che si leggono tutto l'anno alle Messe, secondo l'uso della S. Rom. chiesa, et ordine de Messale riformato, tradotti in lingua Toscana Remigio Fiorentino. – In Venetia, Appresso Giorgio Angelieri, 1599. 8°.

Coll. 2.

LUDOVICUS Granatensis

Sermi ni sopra l'oratione, digiuno, et elemosina, necessarij ad ogni fedel christiano; et particolarmente ad ogni curato; iquali si possono applicare, secondo l'occasione, a tutte l'Epistole, et Euangeli, che corrono le Domeniche, et altre Feste deli' Anno alle Messe. Cauati dell' Opere del R. P. F. Luigi di Granata. – In Venetia, Appresso Giorgio Angelieri, 1597. 8°.

Poss.: 1. Conuentus Szokolcensis – 2. Lucae Luboweczky – (...) 1609 – supralibros: LVCAS LVBOWECKI – Questo Liuro e di Luca Luboweczy da (...) Maestro della Schola, Cittadino della Citta Libera Sacolca in Vngaria. Lui istesso con la sua mano.

Sk 15826 – Zvara 2001. 342.⁶⁵*Szelepcsényi György (1595–1685)*

Papi pályáját Pázmány Péter egyengette. 1627-től a római Collegium Germanicum-Hungaricumban tanult, 1643-ban püspök, 1644-től királyi kancellár, 1666-tól esztergomi érsek, 1670-től királyi helytartó volt. Részt vett a Wesselényi-összeesküvésben, ugyanakkor királyi helytartóként az evangélikus lelkészeket gályarabságra ítélő pozsonyi törvényszék elnöke is volt. A kor legjobb rézmetszői között is számon tartjuk. Több kiadvány megjelenését támogatta.⁶⁶

Kortársa és az esztergomi érseki székben elődje Lippay György volt. Működésük alatt a Nagyszombatba menekülő esztergomi érsekség könyvtárát gondosan és igényesen egy igen gazdag könyvtárrá fejlesztették. Szelepcsényi saját könyvtáráról és személyes olvasmányairól nem maradt fenn jegyzék.⁶⁷

Szakolcán (Túrócszentmárton) egy könyve maradt fenn.

1.

(Officium Beatae Mariae Virginis Pii V Pontificis Maximi iussu editum – kézzel írt előzéklap!) – Antuerpiae, ex Officina Plantiniana Balthasaris Moreti, M. DC. XXVI. 8°.

Poss.: Georgius Szelepcezeny Archi Episcopus Strigoniensis – Andreas Nakiel Rector Collegij Braunsberg. Soc. Jesu – Michael Sjpka Paulus Sipka Stasig(?) Turi (...) Imperiales r 24 21 die Marzj (...).

Sk 25831.

65 A könyvjegyzékről a következő kötetek jöhetnek szóba: Libri Tertiae Classis (Sub Titulo) Concionatores Postillatores Homiliastae Et Sermonistae: 25. Sermones Ludouicj Granate(nsis) de Tempore. Ord(inis) Praed(icatorum) Tom. 1. in 8.; 26. Serm(ones) Eiusdem de Tempore Tom. 3. in 8.; 27. Eiusdem Idem Tom. 2do in 8.

66 ÚMIL 1940. (Holl Béla)

67 Madas–Monok: i. m. 154–155.

Witkowszky János

1613 előtt Nyitra-Pereszlényben volt plébános. Zsolnai János egy vizitációja alkalmából megemlékezik Witkowszkyról és gazdag könyvgyűjteményéről.⁶⁸ Életére nézve a possessorbejegyzésekből többet is megtudunk: 1615-ben nagyszombati, 1616-ban esztergomi, 1617-ben pedig szakolcai káplán volt.

Szakolcán (Túrócszentmárton) öt könyve maradt fenn.

1.

AUGUSTINUS, Aurelius

Praeclarissima et Inestimabilis doctrine atque vtilitatis ... Sermonum opera. – Parisii, in Edibus Magistri Bartholdi Rembolt, 1516. 8°.

Poss.: Conuentus Szakolcensis – Ego sum Clementis flauij de Leota als de Villa Andree Alme Eccl(esi)e Strigon(iensis) (plebani) Animarque Curatoris: necno Colegiate Eccl(esi)e Sancti Steffani prothoniris itidem Canonici – Colegiate Eccl(esi)e Sancti Nicolao Adeodato Alumno prescripti Clementis. – Hic liber est relictus in conuentu Zakolcensi pro Concordantijs Bibliorum a R(everen)do d(omi)no Joanne Vitkoszki nunc parrocho Peresleniensi – Vševlad J. Gajdoš (...) 1977.

Kotvan–Frimmová IA 548 – Tlače 16. 106 – Zvara 2001.⁶⁹

2.

CARCANO, Michael de

Sermonarium de poenitentia per adventum et quadragesimam. – Venetiis, Georgius Arrivabene, 1496. 4°.

Poss.: Sum Joannis Witkovsky Capellani Tyrnaviensis Emptus a Thoma Bathorino 1615. – Conuentus Szakolcensis.

BMC Italian 149. – Gajdoš 1972. 9/15. – GW 6132 – Hain 4507 – Kotvan 1979. 353 – Kotvan–Frimmová Inc. C 19 – Sajó–Soltész 929 – Zvara 2001.

Az 1662-es összeírásban nem található.

3.

GREGORIUS Magnus

Homiliae super Ezechielem. – Basileae, Michael Furter, 1496. 4°.

Poss.: 1575 Georgius Seuerini S. C. R. Ft. – Ex libris Joannis Witkows[ki] Capellani Szakolcziensis. Anno 1617. – Conuentus Szakolcensis – 1516 Wolfganga – 1528 Doroty – 1530 Bartolomeja

BLC German 369 – Hain–Copingier 7946 – Kotvan 1979. 547 – Kotvan–Frimmová Inc C 125 – Sajó–Soltész 1470 – Zvara 2001.

Az 1662-es összeírásban Gregorius Magnus műve fólió méretű: Libri Primae Classis (Sub Tertio Titulo) Sanctorum Patrum: D. Gregorij Papae Expositio Super Ezechielem Prophaetam per Homilias. Librj sunt. 2. Item: Pastorale eiusdem per

⁶⁸ Series parochiarum et parochorum 1026.

⁶⁹ Libri Tertiae Classis Concionatores Postillatores Homiliastae Et Sermonistae: 20. Sermones Eiusdem Sanctj Aug(ustini) diuersj in 8. vagy 21. Sermones Augustinj, de Leonissa Ord(inis) Eremit(arum) S(ancti) Aug(ustini) in 8.

Quatuor Partes distributum. Item Eiusdem Sanctj, Librij. 4. Dialogorum, seu exemplorum Variorum in f.

4.

NANI MIRABELLI, Domenicus

Polyanthea Opus suavissimis floribus exornatum. – Salingiaci, excudebat Joannes Soter, 1539. 4°

Poss.: Joannis Witkowskj 1614 fuit olim uerum poschac uenditus Lucae Lubowiecky Pol: a Slupecka Ciue et Mgro Scholae Reg. Liberaeque Ciuitatis Zakolcz R 2. – Sum Joannis Witkowsky de Viszilo Anno 1615. – Conuentus Szakolcensis – supralibros Balthazar Koza Fe Lipce

MS Ba Fr Skal 24996 – BMC German 643 – Kotvan–Frimmová IB 39525 – OSzK Cat. N18 – Tlače 16. 1414

5.

PETRUS Lombardus

Sententiarum libri IV cum conclusionibus Henrici Gorichem, problematibus S. Thomae de Aquino et articulis Parisiensibus. – [Basileae], Nicolaus Kessler, 1498. 2°

Poss.: Conuentus Szakolcensis F(rat)rum Minorum – Joannis Witkowsky Capellani Strigoniensis Anno 1616 – Possessor Libri huius uerus est Joannes Witkowsky Anno 1616 – Anno 1616 R(everendu)s Joannes Witkowsky Illustris Domini Stephani Weseleni a sacrib. mpria

Gajdoš 1972. 6/30 – Hain–Copinger 10198 – Kotvan 1979. 952 – Zvara 2001. 335⁷⁰

A fent leírt könyvek nagy része beszédgyűjtemény (postilla, homilia, sermones) és bibliakommentár, tehát olyan könyvek, amelyek a ferences barátok működéséhez nélkülözhetetlenek voltak. A könyvek szerzői a középkor és kora újkor legnépszerűbb íróinak számítanak.

Egyelőre még nem rendelkezünk kellő mennyiségű adattal ahhoz, hogy messze-menő következtetéseket vonhassunk le az összegyűjtött adatokból, de a fentiek tekintetében a benyomásunk a következőkben foglalható össze. A ferences gyűjteménybe bekerült magánszemélyek könyvei – amelyek vagy adományozás, vagy más úton kerültek a könyvtárba – inkább mennyiségi, mint minőségi gyarapodást jelentettek. A törzsállomány szellemi arculatára csak kis mértékben voltak hatással, hiszen szinte minden esetben igazodtak annak jellegéhez. Kivételek talán Nádasdy Bálintot és könyvgyűjteményét tekinthetjük.

70 Libri Secundae Classis (Sub Primo Titulo) Theologici Speculatiui Item Et Morales: 12. Textus Sententiarum Petrj Lombardj Cum Conclusionibus Henricj Gorichen in f.; 13. Idem Textus Sent(entiarum) 2do in f. Az összeírásban csak két példány szerepel Petrus Lombardusnak ebből a művéből (Henricus Goriches-féle)!

Bibliotheca Eruditionum: ez a neve annak a könyves adatbázisnak, amely az *Országos Széchényi Könyvtár*, a *Szegedi Tudományegyetem Központi Könyvtára* és a *Szegedi Könyvtörténeti Munkaközösség* együttműködése keretében készül. Az 1980 óta Szegeden folyó könyvtörténeti kutatások – Balázs Mihály, Keserű Bálint és Monok István vezetésével – eredményeként jelennek meg a *Könyvtörténeti Füzetek* és az *Adattár-sorozat* kötetei. Az ezekben a kötetekben megjelent adatok – amelyek könyvekre, könyvjegyzékekre, publikációkra és possessorokra vonatkoznak – olyan nagy mennyiséget tesznek ki, hogy használhatóságuk egy adatbázis létrejöttét tették szükségessé. Az adatbázisba nemcsak magánszemélyek és intézmények könyvjegyzékei kerülhetnek be. Arra is van lehetőség, hogy possessorbejegyzések által hozzunk létre jegyzékeket. Pl. nem ismeretes olyan inventárium, amely felsorolná a ferences Nádasdy Bálint könyveit, de a különböző katalógusokból előkerült, könyvekbe beírt possessorbejegyzésekből azonosított könyvek alapján összerakhatjuk könyvtárának egy részét. Az eddig előkerült adatok alapján 26 kötete ismert.

*

AZ EGYES KÖTETEK AZONOSÍTÁSA SORÁN HASZNÁLT KATALÓGUSOK

Adams	Adams, Herbert Mayow: Catalogue of books printed on the Continent of Europe, 1501–1600 in Cambridge libraries. I–II. Cambridge, 1967.
Baudrier	Baudrier, Henri: Bibliographie lyonnaise. Publ. et cont. par Julien Baudrier. 1–12. Lyon, 1895–1921. Réimp. Paris, 1964–1965.
BMC French	Short-title catalogue of books printed in France and of French books printed in other countries from 1470 to 1600 now in the British Museum. London, 1924.
BMC German	Johnson, A. F.–Scholderer, V.: Short-title catalogue of books printed in the German-speaking countries and German books printed in other countries from 1455 to 1600 now in the British Museum. London, 1962.
BMC Italian	Johnson, A. F.–Scholderer, V.–Clarke, D. A.: Short-title catalogue of books printed in Italy and of Italian books printed in other countries from 1465 to 1600 now in the British Museum. London, 1958.
Copinger	Copinger, Walter Arthur: Supplement tu Hain's Repertorium bibliographicum. 1–3. London, 1895–1902.
Gajdoš 1972.	Gajdoš, Věslav Jozef: Skalické inkunábuly. Separat: Zborník Záhorského múzea v Skalici III. Skalica, 1972.
Gültlingen	Gültlingen, Sybille von: Bibliographie des livres imprimés a Lyon au seizieme siècle. Tom. I–VII. Baden-Baden 1992–

- GW Gesamtcatalog der Wiegendrucke. I–VIII. Leipzig–Berlin, 1925–1978.
- Hain Hain, Ludwig: Repertorium bibliographicum, in quo libri omnes ab arte typographica inventa usque ad annum 1500. Typis expressi ordine alphabetico vel simpliciter numerantur vel adcuratius recensentur. Vol. 1–2. [A–Z]. Stuttgartiae–Tubingae, 1826–1838.
- Kotvan 1960. Kotvan, Imrich: Inkunábuly univerzitnej knižnice v Bratislave. Bratislava 1960.
- Kotvan 1979. Kotvan, Imrich: Inkunábuly na Slovensku. Martin, 1979.
- Kotvan–Frimmová Kotvan, Imrich–Frimmová, Eva: Inkunábuly zo slovenských knižníc v zahraničných inštitúciách. Martin, 1996.
- OSzK Cat. Catalogus librorum sedecimo saeculo impressorum, qui in Bibliotheca Nationali Hungariae Széchényiana asservantur. Editiones non Hungarice et extra Hungariam impressae. Comp. Elisabetha Soltész, Catharina Velencei, Agnes W. Salgó. I–II. Bibliotheca Nationalis Hungariae Széchényiana. Budapestini, MCMXC.
- Sajó–Soltész Sajó Géza–Soltész Zoltánné: Catalogus incunabulorum quae in bibliothecis publicis Hungariae asservantur. Bp., 1970.
- Tlačé 16. Saktorová, Helena–Komorová, Klára–Petrenková, Emilia–Agneta, Ján: Tlačé 16. storočia vo fondoch Slovenskej národnej knižnice Matice slovenskej. Martin, 1993. (Generálny katalóg tlačí 16. storočia zachovaných na území slovenska. I. zväzok)
- VD 16 Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des XVI. Jahrhunderts. – VD 16 – Hrsg. von der Bayerischen Staatsbibliothek in München in Verbindung mit der Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel. Red. Irmgard Bezzel. Bd. Stuttgart 1983–1997.

EDINA ZVARA

VOLUMES OF BOOK COLLECTORS OF THE 16TH AND 17TH CENTURIES
IN THE FRANCISCAN LIBRARY OF SZAKOLCA

In the Royal Hungary of the 17th century, the Franciscan house of Szakolca (Skalica, Sk) used to be one of the most important convents of the Salvatorian Province besides the house of Gyöngyös. Its extant catalogue from 1622 attests to a rich book collection consisting of nearly 2000 volumes. A great deal of the extant volumes (ca. 200) can be found today in Túróc-szentmárton (Slovenská národná knižnica, Martin, SK) and in the University Library of Bratislava.

The vow of poverty obliged the Franciscans to resign on all possessions including books in their own use. The notes of possessors emphasized the *ad usum* status of the books in Franciscan collections.

Similarly to the Gyöngyös library, the notes of books in the collection of Szakolca also reveal a composite library of several private collections originating from both Franciscan and lay persons.

Private collections enriching Franciscan libraries meant rather a quantitative than a qualitative change in the development of the collection, since the books incorporated covered thematically the main fields of Franciscan interest (sermon collections, Bible commentaries, and polemical treatises).

After a study of the possessor notes of the surviving volumes and a comparison with those of Gyöngyös, we can draw the conclusion that, among the Franciscans, Bálint Nádasdy owned the largest collection, but the collections of Jakab Dúsi, Mihály Somlyai and Imre Újlaki were remarkable as well. On the other hand, among the non-Franciscan book-owners Ferenc Bartosovicz, parson of Upper Northern Hungary, Lőrinc Ferencffy, printer of Vienna, János Henckel, the court chaplain of Queen Mary, Lucas Lubowecki, schoolmaster of Szakolca, György Szelepcsényi, Archbishop of Esztergom and chaplain János Witkowsky contributed with the most significant collections to the Franciscan library.